

Максим Яременко

Дві Академії
(про зв'язок між Українською академією наук
та Київською духовною академією)

Документ, що тут публікується (повідомлення Української академії наук від 2 червня 1919 р. Миколі Біляшівському про обрання його академіком), зберігається у Національному музеї історії України. Він цікавий, зокрема, зробленою у ньому допискою, де вказано місце засідань Історично-філологічного відділу та Спільного Зібрання УАН. Ці зустрічі відбувалися на той час на квартирі Миколи Петрова в одній із будівель Київської духовної академії. Детальніший аналіз дозволяє уточнити, що однією із перших локацій, котру використовували для потреб нещодавно створеної Академії наук, був теперішній 5-й корпус Національного університету «Києво-Могилянська академія» на вул. Волоській, 8/5, а саме — його третій поверх.

Ключові слова: Українська академія наук (УАН), Київська духовна академія (КДА), Національний університет «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), Національний музей історії України (НМІУ), Микола Біляшівський, Микола Петров, Агатангел Кримський.

Показуючи символічну тяглість історії Києва як наукового центру від Х до XX ст., Михайло Грушевський у статті з нагоди десятиліття Всеукраїнської академії наук накреслив такі етапи (за його словами, «визначні, вузлові академічні пункти»): Академія Ярослава Мудрого; Київська академія, що постала у XVII ст.; створена 1918 р. Українська академія наук [далі — УАН]. При цьому історик зауважив роль Університету Св. Володимира у формуванні наукового реноме міста від 1860-х рр., хоч і заперечив його дослідницький потенціал упродовж перших десятиліть функціонування:

«До 1860-х років наукова і культурна роля нового університету була дуже і дуже скромна. Кілька дійсно цінних наукових сил, здебільшого тимчасових гостей сього маленького провінційального університету, хвилями надавали блиск і рух його сіренькому життю; кілька більше постійних заслужених наукових імен [...] яко тако підтримували його науковий рівень. Але тільки від 1860-х років він дійсно починає виростати в поважну наукову установу, обсадившись цінними, вповні науковими силами власного виховання. До того часу стара київська академія [...] все ще не без успіху боролася за наукову гегемонію і своїм молодняком дуже значно підсилювала місцеве культурне життя»¹.

Проте стосунок УАН до Київської академії, а точніше — до Київської духовної академії [далі — КДА], не є аж таким символічним. Їх пов'язання має і конкретний фізичний вимір, на що, зокрема, вказує інформація з документа, що тут публікується. Мова про повідомлення УАН від 2 червня 1919 р. про обрання Миколи Біляшівського академіком, що зберігається у фондовій групі рукописних документів Національного музею історії України [далі — НМІУ] під номером Рд-3926. Біляшівський добре відомий не лише як археолог, етнограф, мистецтвознавець, а й як один із достойників, що стояв біля витоків Київського художньо-промислового і наукового музею, був його першим директором. Саме від цієї установи веде початок сучасний НМІУ, і в його архіві та колекції є низка матеріалів, що стосуються Миколи Федотовича. Вісімнадцять документів, серед них і повідомлення УАН про обрання академіком, потрапило до установи вже у 1966–1988 рр. від нащадків Біляшівського².

Повідомлення про обрання Біляшівського академіком надруковано на машинці на бланку канцелярії неодмінного секретаря УАН (22,7x17,9 см) за № 177 та підписано секретарем Агатангелом Кримським, який не потребує спеціального представлення, й

¹ Михайло Грушевський, «Три Академії», в *Київські збірники історії й археології, побуту й мистецтва* (Київ, 1930), 1: 4–5.

² Олена Попельницька, «М. Ф. Біляшівський — перший директор Національного музею історії України», *Український історичний журнал* 2 (2008): 101; Олена Попельницька, «Особисті документи М. Ф. Біляшівського у зібранні Національного музею історії України», в *Фундатори музейних колекцій та реалії сучасного стану розвитку музейної справи: науковий збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 145-річчю від дня народження М. Ф. Біляшівського та 135-річчю від дня народження Д. М. Щербаківського* (Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014), 320 (в обох випадках у цих статтях допущено обдруківки: повідомлення про обрання академіком датовано «02.04.1919»).

управителем канцелярії. Інформацію про місце та час зустрічі І-го відділу та Спільного Зібрання УАН Кримський дописав власноруч — такі зібрання відбувалися на квартирі професора КДА Миколи Івановича Петрова на розі вулиць Волоської та Іллінської.

Місце замешкання Миколи Петрова у 1919 р. не є таємницею. Так, про локалізацію його п'ятикімнатної квартири «в будинку на розі Волошської та Іллінської вулиць» згадано в охоронному листі керівництва УАН на це житло від 14 травня 1919 р., що його цитують Оксана Панчук та Василь Ульяновський³. Про те, що професор продовжував мешкати у своїй старій академічній квартирі після революційних подій 1917 р., свідчать у спогадах і сучасники. Зокрема, колишній студент КДА (упродовж 1892–1896 рр.) Олександр Лотоцький у мемуарах зазначав:

«Р. 1917, приїхавши до Києва, застав я М. І. Петрова у тяжкому стані — він осліп зовсім, був на демісії, і малої його пенсії зовсім йому не вистачало навіть на скромне його життя, — при йому була, також вже хвора, дочка його Віра Миколаївна. Великим полегшенням для його було те, що по-старому користувався він своєю професорською квартирою в академічному домі»⁴.

Автори на сьогодні найповнішого біографічного нарису про Петрова, Ульяновський та Панчук, також наводять слова Володимира Рибінського про те, що Микола Іванович, голова Історично-філологічного відділу УАН, через поганий стан здоров'я не ходив на засідання, «а к нему ходила Академия, и в его квартире состоялись заседания»⁵. Проте завершального кроку — аналізу та поєднання цих даних і локалізації одного з перших місць зібрання УАН — зроблено не було, принаймні, на цьому спеціально не наголошено, та й на жодній старій будівлі, що знаходяться нині за вказаною адресою, немає інформації про згаданий примітний факт початкової історії Академії наук. Проте, як бачимо з повідомлення, в одному із приміщень Духовної академії двічі на тиждень відбувалися не лише засідання Історично-філологічного (себто І-го) відділу, як свідчив Рибінський, а й Спільні Зібрання усіх відділів, що вирішували різні питання функціонування УАН.

³ Василь Ульяновський, Оксана Панчук, «Микола Петров: портрет у часовій перспективі та різних інтер'єрах», в Микола Петров, *Скрижали пам'яті*, упор. Василь Ульяновський, Інна Карсим (Київ: «Либідь», 2003), 64.

⁴ Олександр Лотоцький, *Сторінки минулого*, 3 ч. (Варшава, 1932), 1: 129.

⁵ Ульяновський, Панчук, «Микола Петров», 63.

Про яку ж будівлю на розі Волоської та Іллінської вулиць ідеться? Найімовірніше, мова про сучасний 5-й корпус Національного університету «Києво-Могилянська академія» (нині — на вул. Волоській, 8/5), адже відомо, що помешкання Петрова містилося за адресою Волоська, 8, і цю адресу було закріплено за КДА⁶. Сам Микола Іванович у спогадах 1917–1918 рр. вказав і точнішу локалізацію — третій поверх цієї будівлі:

«[...] правление Академии в 1877 г. предложило мне нанимать квартиру из 5 комнат, составлявшую часть так называемой ректорской квартиры в доме на штатном академическом дворе и с казенным, притом, отоплением. Я, впрочем, не сразу согласился на это предложение потому, что еще в 1873 г., по поводу болезни моей жены, я решил было навсегда покинуть этот сырой и гнилой Подол и переселиться на верхний город. Но предлагаемая квартира находилась на третьем этаже и оказалась светлой, теплою и сухой, так что, при этих условиях, врачи разрешили мне возвратиться на Подол»⁷.

Отож повідомлення про обрання Біляшівського академіком містить додаткову цінну інформацію про засідання 1919 р. І-го відділу та Спільного Зібрання УАН у Києві за теперішньою адресою вул. Волоська, 8/5 на третьому поверсі. Також згадане свідчення дає змогу поставити під сумнів твердження, що першим і останнім засіданням Історично-філологічного відділу Академії, у якому Петров брав участь, було зібрання 8 грудня 1918 р., як твердять, спираючись на протоколи засідань, Василь Ульяновський та Оксана Панчук⁸.

Документ публікую без змін, коментарі до тексту винесено у підрядкові примітки.

⁶ *Весь Киев на 1915 г: адресная и справочная книга*, сост. С. М. Богуславский (Киев: Типография 1-й Киевской артели Печатного дела. Трехсвятительская № 5, 1915), 34, 467 (останній номер — із «Адресного указателя жителей г. Киева» наприкінці довідника). До речі, поруч знаходився штатний двір Братського монастиря, забудований у 1880-х рр. (Николай Мухин, *Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк* (Киев: Тип. Н. Т. Корчак-Новицкого, 1893), 269, 286.

⁷ Николай Петров, «Воспоминания старого археолога», в Петров, *Скрижали пам'яті*, 127.

⁸ Ульяновський, Панчук, «Микола Петров», 63.

**Повідомлення УАН
про обрання Миколи Біляшівського академіком
зі згадкою про засідання УАН на квартирі Миколи Петрова.
2 червня 1919 р.**

Українська академія наук у Києві.
Канцелярія неодмінного секретаря
червня 2 дня 1919 р.
№ 177⁹.

В. Ш. Д.¹⁰

Повідомляю, що на Спільному Зібранню Академії 31-го травня 1919 року Вас обрано одноголосно¹¹ на академіка¹² по катедрі української археології. Неодмінний секретар Академії Наук

академик А. Кримський¹³

І Управитель канцелярії

Пав.¹⁴ Лозієв¹⁵

Маю честь додати, що Спільні Зібрання відбуваються що-суботи о 11-ій год. ранку /по астрон.¹⁶ часу/, а засідання І-го Відділу що-четверга, на квартирі в академіка М. І. Петрова (ріг Волоської та Іллінської, кв. 3), — об 11-й год. по найновішому)¹⁷.

На звороті документа печатка Київського державного історичного музею із вказівкою «№ ин. 15144/7; № РД-3926».

⁹ Частина дати («2») та номер («177») дописано від руки темнокоричневим чорнилом.

¹⁰ В[ельми].Ш[ановний].Д[обродію].

¹¹ Першу літеру правлено від руки.

¹² Останню літеру правлено від руки.

¹³ «А. Кримський» написано власноручно темнокоричневим чорнилом.

¹⁴ Пав[ло].

¹⁵ «І... Пав Лозієв» написано власноручно світлокоричневим чорнилом.

¹⁶ «астрон.» підкреслено Кримським.

¹⁷ Кінець повідомлення від слів «на квартирі в академіка М. І. Петрова» і до кінця дописано рукою Агатангела Кримського.

УКРАЇНСЬКА
АКАДЕМІЯ НАУК
у к и ї в і
КАНЦЕЛЯРІЯ
НЕОДМІННОГО СЕКРЕТАРЯ

червня 5 дня 1919 р.

№ 177

В. Ш. Д.

Повідомляю, що на Спільному Зібранні Академії
31-го травня 1919 року Вас обрано одностано
на академіка по кафедрі української археології
НЕОДМІННИЙ СЕКРЕТАР АКАДЕМІЇ НАУК
академик

УПРАВИТЕЛЬ КАНЦЕЛЯРІЇ

Мам честь додати, що Спільні Зібрання відбуваються
ся що-суботи о 11-ій год. ранку /по астроном. часу/; а
засідання I-го Відділу по-четверга, по ввечері
в акад. м. М. Я. Верова (по Політехніч.
та Галицької, кв. 3), — а 11-й год по вій.
новітньому)

Bibliography

Hrushevskiy, Myhailo. «Try Akademii». In *Kyivski zbirnyky istorii j arheolohii, pobutu j mystectva*. 1: 1–14. Kyiv, 1930.

Lotockyi, Oleksandr. *Storinky mynuloho*. 3 parts. P. 1. Varshava, 1932.

Mukhin, Nikolai. *Kievo-Bratskii uchilishchnyi monastyr. Istoricheskii ocherk*. Kiev: Tip. H. T. Korchak-Novickoho, 1893.

Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy, inv. no. RD-3926.

Petrov, Nikolai. «Vospominania starogo arheologa». In Petrov, Mykola. *Skryzhali pamiati*, edited by Vasyl Ulianovskyi and Inna Karsym, 106–143. Kyiv: «Lybid», 2003.

Popelnytska, Olena. «M. F. Biliashivskiy — pershyi dyrektor Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy». *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 2 (2008): 100–118.

Popelnytska, Olena. «Osobysti dokumenty M. F. Biliashivskoho u zibranni Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy». In *Fundatory muzeinyh kolekcii ta realii suchasnoho stanu rozvytku muzeinoi spravy: naukovyi zbirnyk za materialamy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferencii, prysviachenoj 145-richchii vid dnia narodzhennia M. F. Biliashivskoho ta 135-richchii vid dnia narodzhennia D. M. Shcherbakivskoho*, 319–324. Kyiv: DP «NVTs «Priorytety»», 2014.

Ulianovskyi, Vasyl, and Panchuk Oksana. «Mykola Petrov: portret u chasovii perspektyvi ta riznyh interierah». In Petrov, Mykola. *Skryzhali pamiati*, edited by Vasyl Ulianovskyi and Inna Karsym, 5–67. Kyiv: «Lybid», 2003.

Vies Kiev na 1915 g: adresnaia i spravochnaia kniga, edited by S. M. Boguslavskii. Kiev: Tipografia 1-i Kievskoi arteli Piechatnogo diela. Triehsviatitielskaia № 5, 1915.

Abstract

Two Academies

(on the Connection between the Ukrainian Academy of Sciences and Kyiv Theological Academy)

The document published here (a notification of the Ukrainian Academy of Sciences from 1919.06.02 to Mykola Biliashivskiy about his election as an academician; it is deposited at the National Museum

of the History of Ukraine) is interesting for the addition made therein. This postscript informs about the place of the Historical and Philological Department and the Common Assembly of the UAS meetings. At that time, the meetings took place at Mykola Petrov's flat, which was located in one of Kyiv Theological Academy buildings. More detailed explorations lets us resume that one of the first locations for the newly founded Academy of Sciences was the present-day Building 5 of the National University of Kyiv-Mohyla Academy in Voloska St., 8/5 in the upstairs flat.

Keywords: the Ukrainian Academy of Sciences, Kyiv Theological Academy, the National University of Kyiv-Mohyla Academy, the National Museum of the History of Ukraine, Mykola Biliashivsky, Mykola Petrov, Ahatanhel Krymskyi.